

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТРК

Постановка проблеми. Орієнтація рекреації на новий шлях розвитку, перехід економіки до нової концепції господарювання потребують змін у фінансовому механізмі регулювання розвитку ТРК, що є частиною загальної системи управління економікою. У рамках удосконалення цього механізму посилюється роль економічних методів відповідно до загальної тенденції екологізації управління, що відповідає інтересам виходу з кризи і підйому життєвого рівня населення певних територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сталого розвитку ТРК та удосконаленню оцінювання економічного ефекту від його використання присвячено роботи вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед цих робіт особливо слід виділити наукові праці, в яких тією чи іншою мірою розглянуті питання оцінювання соціально-економічного чи суто економічного ефекту від використання ТРК [1-5]. Зрозуміло, що заходи, які мають бути обрані для економічного регулювання розвитку ТРК, не можуть бути єдиними для різних туристичних регіонів, зон, країн. Але узагальнюючі кроки стосовно впровадження економічних механізмів з метою удосконалення функціонування ТРК мають бути єдиними для всіх суб'єктів господарської діяльності і територій.

Невирішені частини загальної проблеми та мета статті. Слід зазначити, що сьогодні наука не має достатнього висвітлення проблеми систематичного підходу до оцінювання соціально-економічної ефективності розвитку ТРК. Недостатньо вивчена роль фінансових механізмів регулювання, а також економічної ефективності регулювання ТРК. На сьогодні немає жодної повноцінної наукової праці, в якій фахово з точки зору ринкової економіки була б досліджена методика та методологія економічного механізму регулювання розвитком та функціонуванням ТРК.

Метою статті є дослідження економічного механізму регулювання розвитку територіального рекреаційного комплексу в рамках вільної економіки.

Виклад основного матеріалу. Фінансово-економічне регулювання розвитку рекреаційної сфери здійснюється через [6]:

- механізм платежів за використання природних рекреаційних ресурсів;
- ефективну податкову політику;
- систему місцевих зборів (курортний, рекреаційний збір, податок на приватний житловий фонд, який використовується в рекреаційних цілях);
- механізм ціноутворення на рекреаційні послуги;
- інвестиційну політику і кредитування.

Основними джерелами фінансування розвитку рекреаційної сфери є:

- державні асигнування;
- кошти підприємств, установ, організацій-власників рекреаційних об'єктів;
- «кредитні» ресурси;
- іноземні інвестиції.

У ході виробничо-обслуговуючого процесу в рамках рекреаційних об'єктів виникають фінансові відносини:

- рекреаційних об'єктів з рекреантами за отримані путівки, в т. ч. туристські, і за іншими платежами;
- рекреаційного об'єкта з органами муніципального (регіонального) управління при виплаті орендної плати за земельну ділянку, частина лісового фонду і т. д.;
- рекреаційного об'єкта зі своїми працівниками з виплатою заробітної плати, премій, дивідендів за акціями і ін.
- рекреаційного об'єкта з банківською системою при отриманні і погашенні кредиту, купівлі і продажу валюти, інших банківських операціях;
- рекреаційного об'єкта з бюджетом, позабюджетними фондами і податковою службою при внесенні податків та інших платежів;
- рекреаційного об'єкта зі страховими компаніями з операцій страхування;

- рекреаційного об'єкта з недержавними пенсійними фондами із внесками (вкладами);

- рекреаційного об'єкта з органами державного управління (МЗС, митницею та ін.) із різного роду платежами;

- рекреаційного об'єкта з фінансовими установами, небанківськими кредитними організаціями і т. ін. при здійсненні трастових, заставних і трансфертних операцій, лізингу і тощо.

Ці відносини в рекреаційній галузі мають свої особливості, які обумовлені організацією фінансів у рекреації. Ці особливості можна охарактеризувати на прикладі організації фінансів туризму – складової галузі рекреації.

1. Кругообіг оборотних коштів у туризмі можна уявити як схему [7]:

$$Г - Т - Гі - В,$$

де Г - грошові кошти, які вкладені туристичною фірмою на створення туристичного продукту;

Т - матеріальні і нематеріальні послуги туризму, а також товари туристично-сувенірного призначення;

В - туристські враження;

Гі - грошові кошти, які отримані від реалізації послуг, товарів, туристських вражень, у т. ч. додана вартість.

Наведена схема показує, що турист платить гроші за те, що він бачить і що його вражає (цікаві явища природи, пам'ятки історії та культури, архітектурні пам'ятники і ін.). У створення об'єктів туристичного показу туристська фірма свій капітал не вкладає, але вже їх існування приносить туристській фірмі грошовий дохід. Фірма оплачує лише послуги, пов'язані з показом туристам цих об'єктів. Зміна або зникнення (частково або повністю) об'єктів туристичного інтересу призводить до різкого уповільнення оборотності грошових коштів і зменшення грошових надходжень у туристську фірму.

Своєрідність кругообігу оборотних коштів у туризмі позначається на швидкості їх обігу. Для туризму, так само як і для кожної іншої галузі,

характерна власна швидкість оборотності коштів. Дослідження вказує, що в середньому кругообіг оборотних коштів у туристській фірмі відбувається швидше, ніж їх оборотність на заводі, в магазині, який торгує промисловими товарами, в ресторані, але повільніше, ніж в продовольчих магазинах і на базах.

Для туризму є характерним особливий склад і структура фінансових ресурсів. Цей склад визначається наявністю турагентів і туроператорів на туристичному ринку, де переважають турагенти. Так, у складі туристських фірм України турагенти займають близько 90%, а туроператори - 10% загальної кількості турфірм. Особливість складу і структури фінансових засобів, а також їх джерел обумовлена своєрідністю потоку грошей і заборгованості між суб'єктами туристичного ринку, яке визначається передусім тим, що між моментом продажу туристичного продукту і актом його споживання є значний розрив у часі. Склад і структура джерел фінансових ресурсів туризму наведено у табл. 1.

Таблиця 1.

Склад і структура джерел фінансових ресурсів туризму (% до підсумку)

Показники	Турагенти	Туроператори
1. Власні кошти	18	35
2. Позикові кошти	-	-
3. Залучені кошти з них:	82	65
- кредиторська заборгованість	70	50
- аванси покупців	5	9
- резерв майбутніх витрат і платежів	7	6
Всього:	100	100

Розрахунок ціни на туристський продукт здійснюється на основі нормативної калькуляції, яка зводиться до визначення не собівартості туру, а його продажної ціни. Застосування нормативної калькуляції зазвичай викликає істотні коливання в рівні рентабельності туристських фірм, що відбивається на їх фінансовому положенні.

Складовою фінансового механізму регулювання розвитку ТРК є напрям фінансових ресурсів на підтримку, охорону, відновлення природних ресурсів, у тому числі унікальних ландшафтів, різноманітної флори і фауни. Капітальні інвестиції за видами природоохоронних витрат на кінець 2011 року наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Капітальні інвестиції	Фактично витрачено, всього	У тому числі кошти					
		власні кошти	Державного бюджету		місцевих бюджетів		інші джерела фінансування
			всього	у т. ч. із Державного фонду охорони навколишнього природного середовища	всього	у т. ч. з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища	
Всього	503895,8	396108,0	871,2	4495,5	94399,4	60500,5	3517,2
Охорона атмосферного повітря і проблем зміни клімату	326091,3	306135,9	4170,8	-	14180,6	2147,4	1604,1
Очищення зворотних вод	77467,0	52432,6	294,9	289,5	24730,6	14864,5	8,9
Поводження з відходами	68053,9	31829,5		-	34779,5	32687,7	1444,9
Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	30314,4	5103,7	4283,3	4208,3	20468,1	10560,4	459,3
Зніження шумового і вібраційного впливу (за винятком заходів щодо охорони праці)	262,9	262,9		-	-	-	-
Збереження біорізноманіття і середовища існування	1117,4	11,2	865,6	497,7	240,6	240,6	-

Радіаційна безпека (за винятком заходів для запобігання аварій і катастроф)	-	-	-	-	-	-	-
Науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	47,2	47,2	-	-	-	-	-
Інші напрямки природоохоронної діяльності	541,7	285,1	256,6	-	-	-	-

З табл. 2 видно, що науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування проводилися лише за власні кошти підприємств.

Актуальною проблемою регіонів, що мають рекреаційні ресурси є невисока зацікавленість держави в розвитку ТРК, вплив яких на економіку України дотепер незначний. Подальший розвиток регіональної економіки певною мірою визначатиметься підвищенням інноваційної активності та інвестиційної привабливості підприємств і галузей рекреаційного комплексу.

Стратегія розвитку об'єктів рекреаційного комплексу є важливою складовою підвищення рівня інвестиційної привабливості. Зasadничим моментом цієї стратегії є орієнтація на обмеження антропогенного навантаження на довкілля відповідно до природоохоронних заходів і моніторингу стану рекреаційних ресурсів. Для захисту прав та інтересів інвесторів у стратегію мають бути введені прозорі механізми і процедури у сфері бізнесу та влади, а також головні напрями і конкретні параметри, що комплексно відбивають процеси економіко-екологічного розвитку [8].

Таким чином, програмний підхід дозволить за участю держави, зберігши природні характеристики району, з максимальним соціально-економічним ефектом використовувати його природно-ресурсний потенціал.

Важливу роль в активізації інвестиційної діяльності відіграє вдосконалення системи відбору проектів. При використанні принципів відбору проектів і роботі з інвесторами необхідно визначити пріоритети в критеріях оцінки ефективності капіталовкладень. Перевага в даному випадку віддається не лише зниженню термінів окупності проекту, але і його соціальним наслідкам

- підвищенню зайнятості місцевого населення, рівню прибутковості бюджетів різних рівнів і т. д. Підтримка проектів з точки зору означених позицій дозволить підвищити синергетичний ефект. Реконструкція припускає реабілітацію і розширення готельного комплексу, враховуючи турбази, туристичні притулки і оздоровчі табори.

Фінансове регулювання розвитку ТРК регіону має бути спрямоване не лише і не стільки на нарощування його пропускних здібностей, але й на значне поліпшення якості обслуговування, вдосконалення інфраструктури і забезпечення інших заходів зі створення умов для цивілізованого відпочинку. Також необхідно передбачити багатоступінчасту систему умов розміщення і лікування, що передбачає різні рівні сервісу і комфорту, у т.ч. і VIP-обслуговування. Підвищення рівня обслуговування, відповідного сучасним стандартам, дозволить збільшити приток рекреантів, які потребують лікування і відпочинку, що благотворно позначиться на економіці регіону, надходженні грошових коштів у різні рівні бюджету.

Як головні критерії при виборі інвестиційних проектів виступають не лише терміни окупності, але й терміни реалізації, впровадження новітніх технологій, виходи на вітчизняний і міжнародний ринки з новими видами рекреаційних послуг.

Відмінною ознакою пропонованої інвестиційної політики є відсутність пріоритетів при розміщенні капіталовкладень у рекреаційному комплексі. Варто відмовитися від наміру визначити головні «локомотивні» рекреаційні об'єкти, вкладення які покривають усі інші. При ефективних інвестиціях і менеджменті таким «локомотивом» може стати будь-яка галузь курортно-рекреаційного господарства (бальнеологічні центри, гірськолижний спорт, альпінізм, туризм та ін.). Зрозуміло, цю тезу не можна застосовувати до економічної політики регіону в цілому, де необхідно чітко визначати саме галузеві переваги (наприклад, АПК).

Особливістю регіональної інвестиційної політики в рекреаційному комплексі є гнучкість і різноманітність форм підтримки проектів, хоча робота з

інвесторами проходить в умовах постійного обмеження регіональних можливостей і відсутності стимулюючих регіональний розвиток механізмів з боку держави. Інвестор повинен мати можливість практично на всіх етапах проекту скористатися будь-якою з форм підтримки. На етапі виникнення ідеї і формування інвестиційної пропозиції такою формою є інформаційний і організаційний супровід проекту.

На етапі реалізації проекту великому бізнесу повинні надаватися державні гарантії та поручительства, малому і середньому - субвенції для погашення відсотків за банківськими кредитами. На етапі надання нових послуг і виходу на проектну потужність рекреаційний об'єкт у рамках проекту звільняється від усіх платежів в частині регіонального і місцевих бюджетів. На етапі виходу на міжнародний ринок і розширення ринку збуту рекреаційних послуг інвесторові надаються субвенції з бюджету того району, на території якого розташований рекреаційний об'єкт, з метою прискореного розвитку бізнесу.

У рамках фінансового механізму регулювання розвитку ТРК одним з важливих аспектів є фінансування маркетингових заходів, рекламно-інформаційного забезпечення, у т. ч.:

- підготовка і видання базового пакету інформаційно-реklamних матеріалів про можливості рекреаційного ринку території
- участь в організації і проведенні найбільших міжнародних і вітчизняних виставок з реалізації рекреаційного продукту;
- створення інформаційних банків курортних, туристських засобів розміщення, фірм, турів, маршрутів;
- проведення рекламних кампаній у вітчизняній і зарубіжній пресі з метою формування «образу» регіону як території сприятливої для рекреації, туризму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами доведено, що фінансове регулювання розвитку ТРК має бути спрямоване не лише і не стільки на нарощування його пропускних здібностей, а й на значне

підкращення якості обслуговування, вдосконалення інфраструктури і забезпечення інших заходів зі створення умов цивілізованого відпочинку. Визначено, що в рамках фінансового механізму регулювання ТРК одним з важливих аспектів є фінансування маркетингових заходів, рекламно-інформаційного забезпечення, а реальна підтримка інвесторів у вказаних нами формах, може здійснюватися на основі спеціально розробленого законодавства. Сьогодні надзвичайно перспективним є розробка єдиного механізму для регулювання економічного стану ТРК, що вимагає зусиль вчених різних галузей знань в реалізації цього питання.

Анотація. Стаття присвячена визначенню джерел фінансування і фінансових відносин, від яких залежить фінансово-економічне регулювання ТРК, а також інших економічних факторів, які впливають на економічний механізм регулювання розвитку ТРК.

Ключові слова: економічний механізм, ТРК (територіально-рекреаційний комплекс), рекреаційна сфера, рекреаційний об'єкт, фінансово-економічне регулювання, кругообіг коштів.

Аннотация. Статья посвящена определению источников формирования финансовых отношений, от которых зависит финансово-экономическое регулирование ТРК, а также других экономических факторов, которые влияют на экономический механизм регулирования ТРК.

Ключевые слова: экономический механизм, ТРК (территориально-рекреационный комплекс), рекреационная сфера, рекреационный объект, финансово-экономическое регулирование, круговорот денег.

Annotation. The article deals with the identifying the sources of financing and financial relations which the financial-and-economic control of territorial recreational complex (TRC) depends on. Other economic factors influencing the mechanism of control over TRC development.

Key words: economic mechanism, territorial recreational complex (TRC), recreational sphere, recreational establishment, money circulation.

Список використаних джерел:

1. Живицкий А.В. Концепция экономической оценки негативных экологических последствий реализации проектов развития рекреационных зон / А.В. Живицкий, В.Н. Кислый // Тезисы докладов республиканской научно-практической конференции. – Сумы, 1993. – С. 73-75
2. Игнатенко А.Н. Рекреационные территориальные системы: научные основы развития и функционирования: Учебное пособие / А.Н. Игнатенко. – К.: Черновицкий государственный университет, 1999. – 87 с.
3. Калькова Н.Н. Подходы к оценке зависимости эффективности хозяйственной деятельности рекреационного предприятия от уровня системы управления маркетингом / Н.Н. Калькова // Экономика Крыма. – 2005. - №14. – С. 79-82.
4. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на основі Карпатського регіону) / Ф.Ф. Мазур. – Львів: Світ, 1991. – 18с .
5. Соловьева С.В. Оценка эффективности инвестиций в охраняемые территории / С.В. Соловьева // Сб. научн. трудов. – М.: Изд.МГУ, 2005. – С. 34-39.
6. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону) / Ф.Ф. Мазур. – Львів: Світ, 1991. - 18 с.
7. Балабанов И.Т. Экономика туризма: Учебное пособие / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 176 с.
8. Желудковский Э.О. Стратегии Крымского рекреационного территориального комплекса / Э.О. Желудковский // Украинский географический журнал. – 1993. - №4. – С. 53-57.